

Dringen op de sanitatiemarkt

De Nederlandse watersector zet zich de laatste jaren steeds meer en intensiever in voor drinkwater- en sanitatievoorzieningen in ontwikkelingslanden. Wie zich verdiept in de initiatieven, fondsen en samenwerkingsverbanden op dit gebied, dreigt door de bomen het bos niet meer te zien. Met het uitroepen door de Verenigde Naties van 2008 als internationaal jaar van de sanitatie en het sluiten van het WASH-akkoord in juni vorig jaar, is onderlinge afstemming voorwaarde geworden voor succes. Want wie doet nu eigenlijk wat, waar halen we het geld vandaan en hoe zorgen we dat de projecten duurzaam zijn? Een overzicht van de achtergronden en spelers in het sanitatieveld.

De cijfers die betrekking hebben op de wereldwijde toegang tot drinkwater en sanitaire voorzieningen zijn schrikbarend. Zo hebben 1,2 miljard mensen in ontwikkelingslanden nog steeds geen schoon drinkwater. Daarvoor moet het water uit een betrouwbare kraan, bron of put komen die niet verder dan één kilometer is verwijderd. In een land als Ethiopië heeft 78 procent van de bevolking geen toegang tot veilig drinkwater; in Afghanistan is dat zelfs 87 procent. Wereldwijd hebben 2,6 miljard mensen (40 procent van de wereldbevolking) geen toegang tot basale sanitaire voorzieningen (op zijn minst een latrine met goede afvoer). Jaarlijks sterven 600.000 mensen aan de gevolgen hiervan. In sloppenwijken als die van Nairobi (Kenia) zijn mensen verplicht hun ontlasting in plastic zakjes in te leveren als ze geen latrine hebben. Dat resulteert vaak in 'flying toilets': de zakjes worden het raam van de auto of bus uitgeslingerd.

In 2000 ondertekenden 189 wereldleiders de millenniumverklaring. De landen beloofden hiermee zich actief te zullen inzetten om de wereldwijde armoede te halveren. Deze doelstelling moet uiterlijk 2015 zijn gerealiseerd. Hiertoe zijn acht concrete en meetbare doelstellingen opgesteld: de millenniumontwikkelingsdoelen. Doel 7 gaat over milieubescherming, veilig drinkwater, betere sanitaire voorzieningen en minder mensen in krottenwijken. Zo moet het aantal mensen dat geen toegang heeft tot veilig drinkwater en sanitaire voorzieningen in 2015 gehalveerd zijn. "Veilig drinkwater en betere sanitatie vormen de basis voor verdere armoedebestrijding", zegt Raimond Hafkenscheid van het Netherlands Water Partnership (NWP). "Het terugdringen van moeder- en kindsterfte, de toename van voedselzekerheid en halvering van de armoede zijn allemaal zaken die een direct verband hebben met beter waterbeheer."

Sanitatie ten opzichte van drinkwater

Het lijkt te gaan lukken om de groep mensen zonder toegang tot veilig drinkwater in 2015 te halveren. Het aantal mensen met toegang tot drinkwater steeg tussen 1990 en 2004 van 78 tot 83 procent. Het aantal mensen dat gebruik kan maken van goede sanitaire voorzieningen steeg in dezelfde periode van 49 naar 59 procent. Deze vooruitgang is echter niet voldoende om de doelstelling in 2015 te halen. Vooral sub-Sahara Afrika en Zuid-Azië lopen flink achter. Met name in sloppenwijken zijn de sanitatieproblemen

groot. Daarbij komt dat het aantal inwoners van sloppenwijken sneller stijgt dan de aanleg van voorzieningen. Volgens Hafkenscheid kan die achterstand op het gebied van sanitaire voorzieningen gedeeltelijk verklaard worden doordat het onderwerp niet bepaald hoog op de politieke agenda van ontwikkelingslanden staat. "Er rust nog steeds een taboe op poep en pies, drinkwater is gemakkelijker bespreekbaar en krijgt dus meer prioriteit. Sanitatie wordt dan ook wel het stiefkind van de watersector genoemd."

Ook internationaal heeft sanitatie lange tijd verhoudingsgewijs minder aandacht gekregen dan drinkwater. Kroonprins Willem-Alexander heeft een belangrijke rol gespeeld om hierin verandering te brengen. Als voorzitter van de United Nations Secretary General Advisory Board for Water Supply and Sanitation (UNSGAB), heeft hij actief gelobbyd bij de Verenigde Naties om 2008 tot internationaal jaar van de sanitatie uit te roepen.

WASH-akkoord

De Nederlandse regering staat internationaal bekend als pleitbezorger van betere sanitaire voorzieningen. Zo wijst staatssecretaris Tineke Huizinga van Verkeer en Waterstaat er in de onlangs gepubliceerde Watervisie op dat Nederland het als haar taak ziet de kennis op het gebied van watertechnologie te delen met ontwikkelingslanden. Om meer vaart te zetten achter het behalen van het millenniumdoel voor water en sanitatie, ondertekenden het Nederlandse kabinet en het NWP, namens de Nederlandse watersector, op 30 juni 2007 op Schokland het WASH-akkoord (Water, Sanitaire voorzieningen en Hygiëne). Hierin herbevestigen zij de belofte van de overheid 50 miljoen mensen voor 2015 te voorzien van veilig drinkwater en goede sanitaire voorzieningen. Bij de ondertekening van het akkoord sprak minister Bert Koenders van Ontwikkelingssamenwerking zijn vertrouwen in de resultaten uit: "Het zou te gek voor woorden zijn als Nederland deze doelstelling niet haalt. Een land met zoveel kennis en expertise moet dat voor elkaar kunnen krijgen."

Schoklandfonds

Om initiatieven uit de samenleving, die bijdragen aan de millenniumdoelen te stimuleren, heeft minister Koenders het Schoklandfonds in het leven geroepen. Voor de periode 2008 tot 2012 is 50 miljoen euro beschikbaar voor innovatieve ideeën. Het ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking

wijst er nadrukkelijk op dat het fonds bedoeld is als een aanvullende maatregel voor samenlevingsbrede, innovatieve initiatieven. Een project zal dan ook voor minimaal 60 procent door de betrokken partijen zelf gefinancierd moeten worden. Daarnaast geldt dat een bijdrage uit het Schoklandfonds maximaal zes miljoen euro mag bedragen, met een minimum van 100.000 euro. Hafkenscheid vindt dat de watersector het aan zichzelf verplicht is zo goed mogelijk gebruik te maken van dit fonds. "Het is niet eenvoudig voor sanitatieprojecten om aan de criteria van het fonds te voldoen, met name vanwege het feit dat je een groot deel zelf moet zien te financieren. Maar samen zouden we in staat moeten zijn met goede voorstellen te komen. Ik zou erg teleurgesteld zijn als we er als watersector niet in slagen het Schoklandfonds te benutten."

Bestaande initiatieven

De concurrentie voor het aanvragen van een bijdrage uit het Schoklandfonds zal ongetwijfeld enorm zijn. In Nederland zetten wellicht honderden individuen en stichtingen, ngo's, ontwikkelingsorganisaties en overige instanties zich actief in voor één of meer millenniumdoelen. Alleen al op het gebied van sanitaire voorzieningen zijn tientallen Nederlandse organisaties actief. Uit een kort onderzoek van het NWP naar initiatieven in Nederland rond het internationale jaar van sanitatie, bleken minstens 28 organisaties hier iets mee te doen. Het gaat daarbij om uiteenlopende organisaties en activiteiten: van de Wageningen Universiteit (organiseert een sanitatieconferentie) tot een ngo's als Simavi (meerdere activiteiten, onder andere de sanitatiedag en het veilen van beschilderde wc-potten) en van het Museon (organiseert een permanente watertentoonstelling, met extra aandacht voor sanitatie) tot een bedrijf als Shell (heeft een plan van aanpak opgesteld voor het realiseren van goede sanitatie voor haar medewerkers). Tussen de organisaties bevinden zich ook nog een aantal koepelorganisaties, zoals de Unie van Waterschappen (representeert 27 waterschappen), de Koepelgroep Ontwikkeling Nieuwe Sanitatie Systemen (ONSS) namens STOWA (waaraan behalve de 27 al genoemde waterschappen ook de twaalf provincies en Rijkswaterstaat deelnemen) en de VEWIN (representeert tien waterbedrijven).

Een goede afstemming van al deze organisaties met hun sanitatie-initiatieven lijkt dan ook geen overbodige luxe te zijn. Aqua for All als 'makelaar' tussen de Nederlandse

watersector en Nederlandse ontwikkelings- en hulporganisaties en het NWP als publiek-private netwerkorganisatie voor de Nederlandse watersector vervullen daarbij een belangrijke rol. Sjef Ernes van Aqua for All legt uit wat de verschillende rollen zijn van beide koepelorganisaties: "Het NWP is bij uitstek een netwerkorganisatie die overzicht heeft over wat de verschillende organisaties kunnen en over wat er gevraagd wordt. NWP kan helpen in het identificeren van programma's en brengt verschillende financierings- en kennisbronnen bij elkaar. Aqua for All vervult vervolgens de rol van makelaar en brengt de watersector en de ontwikkelingssector bij elkaar. Je kunt het zo bekijken: waar de NWP de dansvloerorganisator is, zijn wij de matchmaker. Zo proberen we elkaar zo goed mogelijk aan te vullen."

NWP/ngo-platform

Het NWP en Aqua for All werken onder meer samen in het NWP/ngo-platform dat in 2005 is opgericht en waaraan ook Simavi, WASTE, Plan Nederland, SNV, Practica foundation, ICCO en IRC vanaf het begin meededen. In 2007 zijn ook AIDenvironment, RAIN Foundation, Connect International, Wetlands International en AMREF Flying Doctors tot het platform toegetreden. Het doel van het platform is het realiseren van effectieve sanitatieprogramma's, het leveren van een bijdrage aan het bereiken van de millenniumdoelen en de erkenning van water als mensenrecht.

De ngo's zien watervoorziening, sanitatie en hygiëne als essentiële componenten van duurzame armoedebestrijding. Een middel hiertoe is niet alleen de onderlinge samenwerking van de ngo's, maar ook samenwerking met de private- en de overheidssector. Zo heeft het platform de werkgroep AT@work opgericht: een groep innovators, financiële instituten, kennisinstellingen en ngo's die zich specifiek richten op kleinschalige, duurzame technologische oplossingen op het gebied van drinkwater en sanitaire voorzieningen. Daarnaast hebben de platformdeelnemers in augustus 2006 een inventarisatie uitgevoerd om de financieringsmogelijkheden voor kleine projecten in kaart te brengen.

WASTE, Plan Nederland en SNS Bank

WASTE en Plan Nederland beginnen binnenkort een sanitatieproject in vijf Afrikaanse steden dat deels wordt gefinancierd door het Trust-programma en deels door het SNS-Reaal Waterfonds. Binnen het project wordt samengewerkt met water- en rioleringsbedrijven die weliswaar nog vaak eigendom zijn van de gemeente of overheid, maar al jarenlang een eigen, onafhankelijke bedrijfsvoering hebben. De waterbedrijven hebben nu toegezegd niet alleen de verantwoordelijkheid te nemen voor de mensen die zijn aangesloten op het rioleringsstelsel, maar ook de mensen die daar buiten vallen een (droge vorm van) sanitatieservice aan te bieden. "In Afrika is sanitatie tot nu toe altijd de verantwoordelijkheid geweest van de plaatselijke overheid", zegt Gert de Bruijne van WASTE. "Dat de waterbedrijven die verantwoordelijkheid nu op zich nemen, is nieuw."

De Bruijne: "Deze bedrijven hebben niet alleen verantwoording af te leggen aan de politiek, maar ook aan de klant. Ze hebben bewezen in staat te zijn tarieven van hun klanten te innen. Binnen het project kunnen mensen via hun waterrekening maandelijks worden aangeslagen voor de sanitatievoorzieningen waarvan zij gebruik maken. Zo worden de kosten van het project terugverdiend. Die zekerheid dat het geld ook daadwerkelijk terugbetaald zal worden, is een belangrijk argument geweest op basis waarvan de SNS Bank bereid is aan het project deel te nemen." Met dit project wil WASTE laten zien dat het daadwerkelijk mogelijk is voor de private sector om in de watersector en in het bijzonder in sanitaire voorzieningen te investeren, iets dat in de praktijk nog maar nauwelijks wordt gedaan. "Ontwikkelingsgeld is eindig, maar als je zorgt dat het project zichzelf terug weet te verdienen en eventueel zelfs nog geld weet te genereren, heb je een duurzaam traject bewerkstelligd", aldus de Bruijne.

Partners voor Water

De Nederlandse overheid heeft haar eigen programma om de Nederlandse waterinzet in het buitenland te versterken: Partners voor Water. Hiermee streeft de regering naar verbeterde beleidsafstemming tussen de vijf departementen die zich bezighouden met water: Buitenlandse Zaken, Verkeer & Waterstaat, Landbouw, Natuurbeheer, Voedselveiligheid, Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu en Economische Zaken. De afstemming vindt zowel tussen de departementen onderling plaats als tussen de departementen en de watersector. Doel van Partners voor Water is het bundelen van krachten om de internationale positie van de Nederlandse watersector (overheid, bedrijfsleven, kennisinstellingen en ngo's) te verbeteren. Daarnaast wil het programma een bijdrage leveren aan de oplossing van de wereldwaterproblematiek. Dit gebeurt met name door middel van een stimuleringsregeling voor concrete projecten. Partners voor Water wordt aangestuurd door de overheid en uitgevoerd door de EVD en het NWP.

NWP-Trust

Financiering van de concrete projecten van Partners voor Water gebeurt via het NWP-Trustprogramma dat in 2006 van start ging. Al in 2005 beloofde de toenmalige minister voor Ontwikkelingssamenwerking Agnes van Ardenne, door middel van Nederlands beleid, 50 miljoen mensen toegang te geven tot veilig drinkwater en goede sanitaire voorzieningen. Het Trust-convenant tussen Ontwikkelingssamenwerking en het NWP voorziet in een bijdrage daaraan van tien miljoen mensen. Via het NWP-Trustprogramma kan bij het Directoraat Generaal Internationale Samenwerking (DGIS) financiering aangevraagd worden voor projecten die bijdragen aan deze doelstelling. Hoewel er verschillende aanvragen zijn ingediend, is tot op heden alleen goedkeuring verleend aan een gezamenlijk sanitatieproject in Afrika van WASTE, Plan Nederland en de SNS Bank (zie kader). Het Trust-programma is één van de eerste initiatieven in de watersector dat tot stand is gekomen door samenwerking van bedrijven,

Schoollatrine op Java vóór de start van het sanitatieproject aldaar.

De toiletten nadien (foto's: Aqua for All).

In Bombay wordt hard gewerkt aan de riolering.

De ontlasting wordt nog op veel plaatsen buiten de dorpen geloosd.

De aanleg van riolering in Bombay (foto's: Johannes Odé).

kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties. 'TRUST' is een acronym voor 'Triangle Rural-Urban-Secondary Towns' en symboliseert tevens de voorgestelde wijze van samenwerking. Raimond Hafkenscheid: "Nog maar enkele jaren geleden stonden de private sector en maatschappelijke organisaties nog lijnrecht tegenover elkaar. Nu groeit het besef dat beide partijen elkaar nodig hebben en elkaar uitstekend kunnen aanvullen bij sanitatieprojecten in ontwikkelingslanden."

Samenwerking ngo's en bedrijven

Ook het WASH-akkoord is een typisch voorbeeld van de trend waarbij ngo's, waterbedrijven, waterschappen en bedrijven met elkaar samenwerken en zich inzetten voor betere levensomstandigheden in ontwikkelingslanden. ngo's en donororganisaties krijgen in hun werk steeds meer te maken met verzakelijking. Zo spelen economische randvoorwaarden en duurzaamheid in toenemende mate een rol in ontwikkelingsprojecten. Bij bedrijven speelt een andere trend: waar zij zich voorheen voornamelijk bezig hielden met winst maken, voelen steeds meer bedrijven zich tegenwoordig maatschappelijk verantwoordelijk en zijn bereid te investeren in ontwikkelingsprojecten. "Bedrijven hebben weliswaar veel technische kennis, maar ontberen vaak de voelspriet die je op lokaal niveau nodig hebt. Ontwikkelingsorganisaties die daar al jaren werken, weten juist veel van de lokale gebruiken en omgangsnormen. Het

NWP heeft al meerdere bedrijven en ngo's met elkaar in contact gebracht, waardoor succesvolle projecten zijn ontstaan", aldus Hafkenscheid.

Volgens Sjef Ernes van Aqua for All is publiek-private samenwerking een belangrijke factor om de duurzaamheid van sanitatieprojecten in ontwikkelingslanden te garanderen.

"Het probleem in ontwikkelingslanden is dat sanitatie niet gefinancierd wordt via een belastinginstrument, zoals bij ons in Nederland. Financiering moet dus op een bedrijfsmatige manier gebeuren, maar dan moet sanitatie wel winst opleveren. Te denken valt aan exploitatie van publieke en communale toilet- en douchefaciliteiten voor forensen en marktbezoekers. Fecaliën en urine kunnen prima dienen als grondstoffen waaruit biogas, struviet en fosfaat gewonnen kunnen worden. Om dat op een economisch duurzame manier voor elkaar te krijgen heb je de private sector nodig: waterschappen of ngo's kunnen dat nooit in hun eentje voor elkaar krijgen."

Ruimte voor projecten van waterbedrijven

In het WASH-akkoord heeft de regering aangegeven maatregelen te willen nemen om de mogelijkheden voor internationale inzet van de Nederlandse waterschappen en drinkwaterbedrijven te verruimen. Het is voor het eerst dat de Nederlandse overheid zwart op wit zegt dat zij van waterschappen en drinkwaterbedrijven verwacht dat zij hun kennis en ervaring beschikbaar stellen ten gunste van ontwikkelingslanden. Vrijwel alle waterschappen en ook een aantal Nederlandse drinkwaterbedrijven hebben de laatste jaren een internationaal beleid geformuleerd en doen op één of andere manier iets aan ontwikkelingssamenwerking. Regelmatig dook echter de discussie op of de Nederlandse publieke (nuts)sector wel geoorloofd is geld uit drinkwaterverkoop danwel afvalwater(belasting)heffing aan ontwikkelingssamenwerking uit te geven. "In de praktijk verwacht de burger dat waterschappen en drinkwaterbedrijven hun kennis inzetten voor de allerarmsten," aldus Sjef Ernes van Aqua for All. "Maar formeel is daar geen enkele Nederlandse wettelijk mandaat

voor. En dus is er altijd wel iemand in één of andere gemeenteraad of provinciale staten die het onzin vindt dat medewerkers van een waterschap reises naar het buitenland maken van Nederlands belastinggeld. Het komt er dus op neer dat ontwikkelingshulp van waterschappen en drinkwaterbedrijven altijd beperkt is gebleven tot een niveau waarop ze niet al te veel commentaar hoefden te verwachten. Ik ben blij dat de Nederlandse watersector nu meer ruimte krijgt om zich actiever te gaan inzetten voor waterprojecten in ontwikkelingslanden."

Ernes voegt daaraan toe dat de inzet van drinkwaterbedrijven in ontwikkelingsprojecten op dit moment eigenlijk nog marginaal is. "Als je al het geld dat de Nederlandse drinkwaterbedrijven gezamenlijk in ontwikkelingsprojecten bij elkaar optelt en deelt door het aantal Nederlandse huishoudens, komt dat neer op ongeveer 40 tot 50 eurocent per huishouden per jaar. Bij de waterschappen is die inzet nog vele malen kleiner. Een project van 10.000 euro of zelfs 100.000 euro geeft de indruk dat het om enorme bedragen gaat, maar financieel stelt dat dus maar weinig voor. Toch kan dat tot enorm veel kritische vragen leiden", zegt Ernes.

Hoogte bijdrage waterbedrijven nog onduidelijk

Hoewel het WASH-akkoord dus aangeeft dat het acceptabel wordt gevonden dat waterschappen en drinkwaterbedrijven geld vrijmaken voor ontwikkelingssamenwerking, is er op veel punten nog onduidelijkheid over de implementatie van het akkoord. Aqua for All pleit ervoor dat de overheid duidelijk aangeeft hoe groot de ruimte is die een waterbedrijf aan ontwikkelingssamenwerking mag besteden, bijvoorbeeld in de vorm van een bepaald percentage van de omzet of van het personeelsbestand. De waterbedrijven zouden dan zelf mogen kiezen of ze gebruik willen maken van die ruimte. "Een bedrijf dat zijn handen vol heeft aan een reorganisatie of een fusie, heeft waarschijnlijk minder tijd voor internationale samenwerking. Maar een bedrijf dat alles op orde heeft, kan er voor kiezen om uit solidariteit zijn kennis te delen met ontwikkelingslanden."

NWB-fonds

Op 22 maart 2007 is het Nederlandse Waterschapsbank-Fonds (NWB-Fonds) van start gegaan. Dit is een solidariteitsfonds van de Nederlandse Waterschapsbank (NWB), waaruit Nederlandse waterschappen projecten uitvoeren op het gebied van water en sanitaire voorzieningen en hun kennis en ervaring aan andere landen beschikbaar stellen. De eerste drie projecten die gebruik maken van dit fonds, vinden plaats in Nicaragua, Hongarije en Zuid-Afrika.

Unie van Waterschappen

Ook de Unie van Waterschappen zet zich actief in voor de millenniumdoelen en is één van de ondertekenaars van het WASH-akkoord. Onlangs heeft een groepje enthousiaste waterschapsmensen binnen de Unie een ad hoc-werkgroep voor sanitatie opgericht. Voorzitter van de Uniewerkgroep Jakob Bartelds, tevens loco-dijkgraaf van Hunze en Aa's, legt uit wat ze met de werkgroep hopen te bereiken: "Ons doel is om de toezegging die we op Schokland hebben gedaan waar te maken. Dat doen we voornamelijk door zoveel mogelijk verbanden te leggen met lopende drinkwater- en sanitatieprojecten in het buitenland om zo snel mogelijk resultaat te boeken. We zijn een soort aanjagers, geen nieuwe organisatie met eigen projecten."

De Unie neemt het standpunt in dat waterschappen een maatschappelijke verantwoordelijkheid hebben om hun kennis op het gebied van watertechnologie te delen met ontwikkelingslanden. Veel waterschappen participeren dan ook in één of meer waterprojecten in het buitenland, soms door alleen maar te financieren, vaker ook door het sturen van medewerkers. "Ze ervaren het vaak als een enorme stimulans om hun kennis te kunnen toepassen in een hele andere wereld dan ze gewend zijn. Maar andersom leren ze ook heel veel van zo'n lokaal project. Soms gebruiken ze in ontwikkelingslanden hele basale, praktische oplossingen die wij over het hoofd zien." Kritiek van mensen die vinden dat waterschappen Nederlands belastinggeld niet zou mogen uitgeven aan 'leuke reisjes', wijst Bartelds resoluut van de hand. "Het zijn beslist geen snoepreisjes. Bovendien mag je als werkgever best zorgen dat het werk interessant blijft door het nuttige met het aangename te combineren. Maar het verbeteren van de levensomstandigheden van de mensen dáár staat natuurlijk voorop."

Capaciteitsopbouw versus technische kennis

Bij de Nederlandse opening op 26 november jl. van het internationale jaar van sanitatie hielden de Unie van Waterschappen en VNG International een seminar over de inzet van waterschappen en gemeenten op het gebied van sanitatie in ontwikkelingslanden. Tijdens die dag vond discussie plaats over de vraag of ontwikkelingslanden eigenlijk wel zitten te wachten op technische kennis van bijvoorbeeld waterschappen. Zo zou in de eerste plaats veel meer behoefte bestaan aan capaciteitsopbouw en is technische kennis van secundair belang. Bartelds: "Waterschappen houden zich wel degelijk bezig met capaciteitsopbouw en het overdragen van bestuurlijke kennis. Ik denk zelfs dat een belangrijk deel van de kennis die we bij ontwikkelingsprojecten inzetten, over institutionele aspecten gaat. Bovendien is het echt niet zo dat wij daar wel even komen vertellen hoe het allemaal moet. We proberen te helpen bij het organiseren van een stukje verantwoordelijkheid, daarna moeten de mensen het zelf overnemen. Anders kan een project niet duurzaam worden."

Suriname

Een bezoek in 2002 van de burgemeester van Amsterdam Job Cohen aan Suriname, resulteerde in een inmiddels afgerond drinkwaterproject van Waternet, waarbij drie drinkwaterinstallaties ten behoeve van een zevental dorpen werden gebouwd. In 2006 startte Waternet in hetzelfde gebied een sanitatieproject, omdat mensen hun behoeften vaak in de rivier deden en dit tot veel ziektes leidde. Otto Ferf Jentink van Waternet: "De beste technische oplossing leek ons om toiletten te bouwen waarbij fecaliën van urine worden gescheiden, zodat ze hergebruikt kunnen worden voor bijvoorbeeld bemesting van het land. Nu putten ze de kostgronden geheel uit en moeten dure kunstmest aanschaffen waar ze helemaal geen geld voor hebben." Ondanks vele uitlegrondes tijdens de dorpsvergaderingen kozen de mensen uiteindelijk toch voor een gewone latrine: een gat in de grond met een huisje er omheen. Onder aanvoering van de zoon van de hoofdman is een deel van de bevolking inmiddels alsnog van mening veranderd. In februari zullen de eerste ecotoiletten worden gerealiseerd. "We vragen altijd een eigen bijdrage van de mensen om ze zelf verantwoordelijk te laten voelen voor het project. In dit geval mogen ze ook zelf bouwmaterialen aanleveren, wat niet lokaal voorradig is, leveren wij dan aan. Het project wordt pas duurzaam als het lokaal geaccepteerd is en als je samen je schouders er onder hebt gezet."

Job Cohen samen met enkele bewoners voor de drinkwaterinstallatie in Asidohopo.

Ook Sjef Ernes van Aqua for All denkt dat waterprojecten in ontwikkelingslanden primair behoefte hebben aan capaciteitsopbouw, zoals training, organisatorische ondersteuning en institutionele inbedding. "Het gaat om meer dan alleen technische kennis. Maar Nederlandse drinkwaterbedrijven en waterschappen hebben ontzettend veel kennis in huis die ze zelf op grote schaal hebben ingezet bij bijvoorbeeld de afvalwaterzuivering en regenwaterafvoer. Die kennis wordt in Nederland via eigen bedrijfstakkenonderzoek op peil gehouden en verbeterd. Ik denk dat de watersector dus echt iets te bieden heeft op dat gebied. Zo hebben Nederlandse bedrijven bijvoorbeeld kennis opgebouwd op het gebied van regenwateropslag in de bodem. Als je die kennis beschikbaar stelt aan mensen in droge gebieden, zodat ze regenwater kunnen opslaan in de bodem, dan zou dat toch fantastisch zijn?"

Implementatie WASH-akkoord

Meer dan met de vraag wat nu belangrijker is, technische innovatie of capaciteitsopbouw, houdt het NWP zich momenteel bezig met de vraag hoe Nederland de uiteen-

lopende initiatieven op sanitatiegebied zo goed mogelijk naar buiten kan brengen. Onder aanvoering van de stuurgroep van Partners voor Water beraadt de overheid zich over de implementatie van het WASH-akkoord, met name de financiering en taakverdeling. Raimond Hafkenscheid van het NWP wacht vol ongeduld op de uitkomsten van deze vergadering. Het NWP is bezig met het opzetten van een programabureau om de uitvoering van het WASH-akkoord zo goed mogelijk te coördineren. "Maar zonder duidelijke opdracht van de overheid is het opzetten van een separaat bureau weinig zinvol", zegt Hafkenscheid. "Dat betekent overigens niet dat we in de tussentijd stilzitten. In de praktijk zijn we al op allerlei manieren bezig de verschillende partijen dichter tot elkaar te brengen. Shell oriënteert nu hoe zij de sanitatieproblemen van haar medewerkers in ontwikkelingslanden aan kan pakken. Dat vind ik een mooi voorbeeld van hoe het belang van goede sanitaire voorzieningen in toenemende mate erkend wordt."